

Paradigm som förenar, splittrar eller förvirrar

av Bengt-Åke Wennberg

Dessa bloggar handlar om organisering och samverkan. Det vill säga hur vi gemensamt kan tackla de utmaningar livet ställer oss inför.

Vi använde sommaren 2019 för att skriva åtta häften som sammanfattar våra gemensamma erfarenheter av att studera dessa frågor sedan femtio år tillbaka. Dessa häften kretsar kring hur språk och samtal kan skapa mening och stabilitet i vår tillvaro. Vi skall i kommande bloggar försöka konkretisera de olika teman häftena behandlar. Vi börjar med begreppet "paradigm".

Paradigm är egentligen ett begrepp som är knutet till naturvetenskapliga och tekniska landvinningar. Byte av paradigm visar sig ha stora likheter med det skifte vi i dag deltar ifrån ett industri till ett nätverks- (tjänste-, kunskaps-) samhälle. Men det finns också stora skillnader.

Ett pågående paradigmskifte har betydelse bara för en liten krets som är intresserad av ett visst specifikt naturvetenskapligt fenomen. Skiftet från ett industrisamhälle till dagens samhälle berör oss alla. Som jag beskrev i min förra blogg så är de förgivettaganden vi vant oss vid att bygga våra diskurser på under industrisamhället inte desamma som de vi måste bygga våra diskurser på i dagens samhälle. Detta är en långsamt framväxande insikt som ännu inte fått fullt genomslag.

Ett viktigt tema i industrisamhället blev individers rättigheter. Men då i förhållande till en överhet och inte gentemot varandra och samhället. Man talar inte lika mycket om skyldigheter. Rättigheter och skyldigheter är emellertid varandras osvikliga följeslagare. Skyldigheterna tas för givna. I industrisamhället kommer de med "uppfostran". Skyldigheter har i industrisamhället betraktats som lojaliteter till överheter, ägare, staten och lagarna eller som en fråga om att lyda auktoritetens råd på olika områden.

Därför kan många fränsäga sig ett eget ansvar för sina handlingar gentemot varandra genom att skjuta ansvaret uppåt till en högre makt eller se sig som styrd av inre eller omedvetna drivkrafter som man inte har kontroll över. Man måste fatta det eller det beslutet för att lagen säger det. Man brusar upp eftersom man har ett så häftigt temperament. Genom att utgå från ett sådant förgivettagande kan man när man har makt ta till gammalmodiga eller oövertänkta "uppfostringsmetoder" när samspelet med andra eller mellan andra inte fungerar som önskas. Därför lever gammaldags idéer om styrning och kontroll vidare.

Denna typ av resonemang har sedan länge inte visat sig stämma med vad som faktiskt händer. De senaste hundra årens stora samhällsförändringar har medfört att människans möjlighetsrum har ökat dramatiskt. Enkla och schematiska riktlinjer för handlandet duger sällan i de specifika och unika situationer som uppstår i människors liv.

Det personliga omdömet har istället fått allt större betydelse. Detta leder till en ökad medvetenhet om individens ansvar för sitt handlande gentemot varandra och samhället. Som en direkt följd av den ökade friheten kommer det därför att ställas krav på att människor ställs till svars för konsekvenserna av sina val och sitt handlande. Men i frågan om hur detta skulle kunna ske, och hur vi själva behöver förhålla oss i dessa frågor, sviker oss samhällsdebatten.

Förhållningssättet att då begränsa sig till att se några som de klokare vilka har rätten och ansvaret att ”styra och ställa med de övriga” har nått vägsände. Omfattande reformer, regleringar och omorganiseringar får bara marginella effekter – ibland till och med motriktade de avsedda.

Vi har därför funnit det fruktbart att i samtal om konkreta samhälls- och samarbetsfrågor göra deltagarna uppmärksamma på att deras handlade styrs av ett val – ett eget ställningstagande. Att se handlandet som ett val motsäger inte förhållandet att individerna själva kan tycka sig sakna ett val, känna sig styrda av en makt eller ödet, alternativt ser sig agera omedvetet och spontant och intuitivt.

Sakfrågan är att deras val, vad det än bygger på, får konsekvenser för deras samspel med oss och varandra. Vi ser formulerandet av detta ansvarstagande som centralt för att i samtal kunna lyfta fram vad som krävs för att klara den omställning som nu sker.

Det är samtalet om hur handlandet hänger samman med det skeende som skapas som blivit förvirrat. Vi har därför, för att reda i frågan, lyft fram Kuhns begrepp ”paradigm”. Kuhn använder begreppet för att förstå och beskriva samarbetet mellan naturvetenskapliga forskare och för att illustrera de tankeskiften som uppstått inom naturvetenskapen. Kuhn talar därvid om ”vetenskapliga revolutioner”.

Det paradigm Kuhn formulerar betecknar en förebild, ett idealexempel eller mönster för den förståelse för ett fenomen som han finner mellan forskare. När flera individer anpassar sig till och följer ett sådant mönster bildar de en social gemenskap. Genom att individerna följer samma paradigm blir deras handlande begripligt för varandra. De kan då inom ramen för paradigmet anpassa sig till varandra, utveckla nya kunskaper om sin verklighet samt förutse varandras agerande. Kuhn visar att om och när kunskapen om de frågor man studerar fördjupas, så kan existerande paradigm visa sig ge det han kallar ”anomalier” – de resonemang som förs stämmer inte.

Olika grupperingar kan anpassa sig till olika paradigm inom var sina olika specialiteter. Men dessa olika paradigm kan också vara förenliga och bilda ett övergripande paradigm som gäller vetenskapen över huvud. Det vill säga hur god vetenskap skall bedrivas och vilka resultat som är relevanta och vilka som inte är det.

När det uppstår anomalier när man följer paradigmet – så hamnar vetenskapen i kris. Det arbete man gör blir meningslöst och utan värde då det inte synkroniseras med de andras och med vad man redan vet. Kuhn visar i sina studier av det vetenskapliga arbetet att i tider då en sådan förenlighet inte kan skapas så uppstår aggressivitet, konflikter och motsättningar mellan individer och grupper. Det blir då ofta mer angeläget att vinna över och kontrollera varandra än att fånga upp och formulera ett mer relevant paradigm. Kraven på kontroll från de som dominerar gemenskapen ökar, vilket förvärrar situationen.

Jag hävdar att vi som samhällsvarelser står mitt i ett skifte på organisations- och samverkansområdet som liknar de paradigmskiften som Kuhn beskriver. Under de senaste hundra åren har våra kunskaper om naturen vidgats enormt, vår teknik har nått fantastiska höjder och våra erfarenheter av sociala skeenden har på gott och ont gjort oss mer uppmärksamma på människans roll i världen och hennes inflytande på sin situation.

I och genom denna utökade erfarenhet och kunskap har vår syn på oss själva och människans roll förändrats. De resonemang som tidigare var självklara och höll oss samman är inte längre det. De gamla resonemangen från industrisamhället förlorar allt mer sin kraft. Innehållet i de åtta häften jag och Monica Hane producerat i sommar hoppas vi kan vara till nytta för att bidra till att synliggöra detta och ge kraft till att gemensamt skapa andra resonemang om dessa frågor som är bättre ägnade för vår tid.

Länkar för vidare läsning

En blogg som denna blir med nödvändighet kort och översiktlig och kan väcka många frågor. Vi har därför beslutat att arbeta med "lager på lager". Vi har gjort en mer detaljerad beskrivning av hur begreppet paradigm kommit att präglade våra åtta häften. Du kan ladda ner denna här:

<https://samarbetsdynamik.se/Filerpdf/Webbsida/Paradigm1908291.pdf>

Självklart får Du ännu mer information genom att ta del av häftet "Paradigmskiftet – dess natur och konsekvenser". Detta kan laddas ner på:

<https://www.samarbetsdynamik.se/Filerpdf/Rapporter/Paradigmfullfinal.pdf>

Kolla också vår hemsida www.samarbetsdynamik.se och vår övergripande information om häftena på <https://prezi.com/view/O7XLHlbvmMfs12bR6Gpb/>

Referenser

Kuhn TS (1970): The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press.

Frey CB (2019): The Technology Trap - Capital, Labor, and Power in the Age of Automation. Princeton: Princeton Press.

Harari YN (2015) Homo Deus – A Brief History of Tomorrow. Delhi: Penguin.

Originalfil

<https://www.bengtharry.me/?p=3557>